

ՀՀ քննչական կոմիտեի ՀԿԳ քննության գլխավոր վարչության վարույթում քննվող թիվ 69104218 քրեական գործով (հարուցված ՀՀ քրեական օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ ՀՀ բնապահպանության նախարարության պաշտոնատար անձանց կողմից շրջակա միջավայրի աղտոտման մասին տեղեկությունները թաքցնելու առերևույթ դեպքի առթիվ) 2019թ. օգոստոսի 7-ին ստացված համալիր փորձաքննության եզրակացության վերաբերյալ վերլուծություններն ու գնահատումը՝ հայտնաբերված թերությունների կապակցությամբ

Օգտագործվող հապավումներ

**ՎՀ-Վերին հրաբխային,
ՍՀ-Ստորին հրաբխային,
ԹԱԴ-թթվային ապարի դրենաժ
ՊԹԳ-պոտենցիալ թթվագոյացնող,
ԴԱԼ-դատարկ ապարների լցակույտ,
ԿՏՀ-կույտային տարրավազման հրապարակ,
ՊՄՀ- պասիվ մաքրման համակարգ,
ԱԴՎ-աղսորբցիայի-դեսորբցիայի-վերականգման տեղամաս
ԹՀՀ-թթվահիմնային հավասարակշռության հաշվարկ**

ՀՀ քննչական կոմիտեի ՀԿԳ քննության գլխավոր վարչությունում 2018թ. հուլիսի 20-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 282-րդ հոդվածի 1-ին մասով հարուցվել է քրեական գործ՝ «Լիդիան Արմենիա» ՓԲ ընկերության կողմից Ամուլսարի ոսկեբեր քվարցիտների հանքավայրի շահագործման հետ կապված՝ շրջակա միջավայրի աղտոտման մասին տեղեկությունները ՀՀ բնապահպանության նախարարության պաշտոնատար անձանց կողմից դիտավորությամբ թաքցնելու առերևույթ դեպքի առթիվ:

Ամուլսարի հանքավայրի շահագործման հետևանքով շրջակա միջավայրի (հող, օդ, ջուր, բուսական, կենդանական աշխարհ) վրա վնասակար ազդեցության ռիսկերի, դրանց կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների հիմնավորվածության, ինչպես նաև ներկայացված՝ Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության, Բնապահպանական սոցիալական ազդեցության գնահատման հաշվետվությունների անկախ փորձագիտական գնահատման նպատակով ՀՀ քննչական կոմիտեի կողմից 2018թ. նոյեմբերի 8-ին հայտարարվել է երկու փուլով միջազգային հավատարմագրված կազմակերպությունների նախաորակավորման ընթացակարգ և նույն օրը համապատասխան հայտարարությունը տեղադրվել է ՀՀ քննչական կոմիտեի պաշտոնական կայքում: Նշված հայտարարությունը տեղադրվել է նաև www.devex.com կայքում:

Միջազգային մրցույթին մասնակցելու հրավերներ են ուղարկվել տվյալ ոլորտի միջազգային կազմակերպություններին:

2019թ. հունվարի 19-ին մրցութային հանձնաժողովի կողմից ամփոփվել են մրցույթի արդյունքները և որոշվել է նախապատվությունը տալ Earth link & Advanced Resources Development (ELARD) ընկերությանը:

2019թ. փետրվարի 21-ի թիվ 148 որոշմամբ ՀՀ քննչական կոմիտեին 2019թ. ՀՀ պետական բյուջեով նախատեսված պահուստային ֆոնդից հատկացվել է 396.900 ԱՄՆ դոլարին համարժեք ՀՀ դրամ՝ Earth link & Advanced Resources Development (ELARD) ընկերության պայմանագիր կնքելու և հետագա գործընթացները կազմակերպելու նպատակով:

2019թ. մարտի 15-ին ՀՀ քննչական կոմիտեի և Earth link & Advanced Resources Development (ELARD) ընկերության միջև կնքվել է համապատասխան պայմանագիր:

2019թ. մարտի 18-ին քրեական գործով նշանակվել է էկոլոգիական, երկրաբանական, հիդրոլոգիական, երկրաֆիզիկական, քիմիական, շինարարատեխնիկական համալիր փորձաքննություն որի կատարումը հանձնարարվել է Advanced Resources Development (ELARD) ընկերության փորձագետների խմբին: Վերջիններս ձեռնամուխ են եղել փորձաքննության իրականացմանը:

Համալիր փորձաքննության շրջանակներում միջազգային փորձագիտական խմբի կողմից իրականացվել է՝

1. Զրային ռեսուրսների վրա ազդեցության գնահատում (Սևանա լիճը, Սպանդարյան-Կեչուտ թունելը և ջրամբարը, Արփա, Դարբ և Որոտան, Զերմուկի աղբյուրները, ստորգետնյա ջրային ավազանները),

2. Երկրաբանության վրա ազդեցության գնահատում,

3. Կենսաբազմազանության վրա ազդեցության գնահատում,

4. Օդի որակի վրա ազդեցության գնահատում,

5. Համալիր փորձաքննություն նշանակելու մասին որոշմամբ առաջ քաշված թվով 15 հարցերի օբյեկտիվ պարզաբանում:

Համալիր փորձաքննության վերջնական եզրակացությունը վարույթ իրականացնող մարմնին տրամադրել է 2019թ. օգոստոսի 7-ին:

Համաձայն համալիր փորձաքննության եզրակացության.

Զրային ռեսուրսների վրա ազդեցության գնահատում

1. Ծրագրի տարածքի և Զերմուկի տերմալ (տաք) աղբյուրների միջև ստորգետնյա ջրերի հոսքի և աղտոտման փոխանցման ուղիներ առկա չեն: Երկրաշարժի դեպքում առաջացող պայմաններում, դատարկ ապարների լցակույտի վնասման պատճառով թթվային դրենաժի ազդեցությունը կրող ստորգետնյա ջրերը Զերմուկ չեն հասնի:

2. Դիտարկենք, որ դատարկ ապարների լցակույտի տակ գտնվող միջնաշերտը և ԴԱԼ-ի ծայրամասային ավազանն արդյունավետ են թթվային դրենաժի արտահոսքը սահմանափակելու համար, թթվային դրենաժի ազդեցությունը կրող ստորգետնյա ջրերը Ծրագրի տարածքից կարող են չլցվել Սպանդարյան-Կեչուտ թունել: Իզոտոպային տվյալների համաձայն՝ Ամուլսարի լեռան ստորգետնյա ջրերը

չեն լցվում թունել: Նույն կարծիքի համաձայն, Կեչուտի ջրամբարի և Սևանի վրա ազդեցություն չի լինի:

Երկրաշարժի դեպքում առաջացող պայմաններում ազդեցություն կրած ջրերի պոտենցիալ միախառնումը նախ Կեչուտի ջրամբարի ջրերի հետ, իսկ հետո Կեչուտի ջրամբարի ջրերինը՝ Սևանա լճի ջրերի հետ, հավանաբար չի առաջացնի Սևանա լճի կոնցետրացիայի (խտացման) նշանակալի կամ նույնիսկ չափելի փոփոխություններ՝ երկու ջրամբարներում հերթականությամբ նոսրանալու (լուծվելու) և Սևանա լճի չափսերի պատճառով:

3. Ազդեցությունների կարևորության աստիճանը Կեչուտի ջրամբարի, Արփա, Որոտան և Դարբ գետերի վրա անորոշ է, քանի որ ԲՍԱԳ-ի մոդելները չեն գնահատում և քանակապես չեն չափում այդ ազդեցությունները: Առկա տեղեկատվության հիման վրա հնարավոր չէ որոշել ստորգետնյա ջրերի վրա ազդեցությունների աստիճանը: Հանքի մաքրման չենթարկված կոնտակտային ջրերը կարող են աղտոտել ստորգետնյա ջրերը, կարող են հասնել և ազդեցության ենթարկել մակերևութային ջրերը:

Նույն եզրակացության և դրան կից հավելվածի գնահատման համաձայն՝

Ընդհանուր առմամբ, Ամուլսարի ԲՍԱԳ/ՇՄԱԳ գեկույցներում մեղմման միջոցների մշակման համար օգտագործված նախագծման կոնցեպտները (հայեցակարգերը) ողջամիտ են և համապատասխան: Այդուհանդերձ, միջոցների և ծրագրերի մի մասը մասնակի են:

Ջրային ռեսուրսների վրա հանքարդյունաբերության ունեցած ազդեցությունները մեղմելու միջոցներն հուսալի դարձնելու համար փորձագիտական խումբը եզրակացությանը կից հավելվածում առաջարկել է շուրջ 16 մեղմման և անկանխատեսելի դեպքերի համար լրացուցիչ միջոցառումներ և արձանագրել, որ **եթե Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղմման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև վերոգրյալ լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պարզաճ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Շրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը պետք է լինեն կառավարելի:**

Կենսաբազմազանության վրա ազդեցությունների գնահատում

1. Ազգային կամ միջազգային կարգավորումների կամ առաջարկությունների որևէ խախտում չի արձանագրվել:
2. Գնահատման և այդ եզրակացության ընթացքում ընդգծված դիտարկումները հիմնականում նպատակաուղղված են ԲՍԱԳ-ի փոփոխման կամ բարելավման համար, հատկապես, հաշվի առնելով այն մեծ ջանքերը, որոնք

ներդրվել են ԲՍԱԳ-ի կազման համար, մեթոդաբանությունը կարող էր ավելի բարելավված լինել, որպեսզի ընդգրկեր բնապահպանական ֆունկցիոնալությունը և ներկայացներ ավելի սպառիչ գնահատում:

3. Ձեկուցման ենթակա խախտումներ առկա չեն:

Օդի որակի վրա ազդեցությունների գնահատում

Ընդհանուր առմամբ, չեն հայտնաբերվել լուրջ խնդիրներ, որոնք հնարավոր չլինի մեղմել: Հաշվի առնելով լրացուցիչ մեղմման միջոցները, ինչպես նաև մոնիթորինգային գործողությունները, օդի որակի մասով Ծրագրի ազդեցությունը, ամենայն հավանականությամբ, կառավարելի է:

Փորձագիտական խումբը եզրակացության մեջ արձանագրել է նաև մի շարք թերություններ, որոնցից էականները վերլուծվել և գնահատվել են վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից և ներկայացվում են ստորև.

Ամփոփում, եզրակացություններ, տվյալների բացեր (3.0 բաժին)

Երկրաբանություն (3.1.1 կետ)

Ծրագրի ուսումնասիրվող տարածքի երկրաբանության վերաբերյալ ելակետային տվյալները թերի են, և ողջ տարածքի երկրաբանության վերաբերյալ մեկնաբանությունները և հայեցակարգումը (կոնցեպտուալիզացիան) չափազանց պարզեցված են: Մանրամասն մակերևութային երկրաբանական քարտեզը կենտրոնանում է միայն Ամուլսարի լեռնաշղթայի վրա: Խզվածքների (բեկվածք) և ճեղքվածքների վերաբերյալ քարտեզագրում ուսումնասիրման մյուս տարածքներում չի իրականացվել: Խզվածքները կարող են լինել խոչընդոտ և /կամ տարանցիկ ուղի տարածքով ստորգետնյա ջրերի հոսքի համար:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. ԲՍԱԳ-ում ստորգետնյա ջրերի մոդելը, ենթամոդելները ստեղծելու և ռիսկերի գնահատումներն իրականացնելու համար հիմք հանդիսացող կոնցեպտուալ հիդրոերկրաբանական մոդելը հիմնված է եղել առկա բոլոր տվյալների վրա, այդ թվում՝ երկրաբանական քարտեզներ և հեփախուզական, երկրաբանահիմնաբանական և հիդրոերկրաբանական նպատակովներով հորատված հորատանցքերի կարտաժների վրա: Կոնցեպտուալ պարկերացում կազմելիս առկա անորոշությունները հաշվի են առնվել մոդելի ստեղծման և գնահատման ընթացքում: ԲՍԱԳ-ի համար տվյալների նման քանակությունը համարվում է ընդունելի:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ տվյալների քանակությունը ըստ իրենց՝ բավարար չէ, գրել է, որ այնուամենայնիվ Հիդրոերկրաբանական կոնցեպտուալ մոդելը վարն է, քանի որ այն ներկայացնում է բարդ կառուցվածք ունեցող տեղական լեռնային տարածքը, շրջապատված հրաբխածին շերտերի «բազմաշերտությունը» միօրինակ հիդրավլիկ (ջրաբաշխական) հատկություններով: Համաձայն չեն,

որ փվայլների ծավալը բավարար է ԲՍԱԳ-ի համար, սակայն միևնույն ժամանակ արձանագրել են, որ պահպանողական հատկություններ են օգտագործվել ստորգետնյա ջրերի մոդելում:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Ինչպես արձանագրել են փորձագետները՝ խզվածքները և բեկվածքները հանդիսանում են խոչընդոտ կամ փարանցիկ ուղի ստորգետնյա ջրերի հիդրավիկ հաղորդականության համար, ինչը հիմք է փայխ անելու հավասարաչափ հեղուկություն առ այն, որ այդ խզվածքները կարող են ինչպես խոչընդոտ հանդիսանալ, այնպես էլ փարանցիկ ուղի հանդիսանալ: Սակայն ոչ այս, ոչ այն ենթադրությունը ոչ հերքվում է փորձագետների կողմից և ոչ էլ հաստատվում՝ վերջնական եզրահանգման գալու համար: Այնուամենայնիվ, եթե ըստ փորձագետների խմբի ենթադրության՝ չուսումնասիրված բեկվածքներն ու խզվածքները փարանցիկ ուղի են և կա պոպենցիալ արտահոսքի վրանգ, ապա նույն փորձագետները արձանագրել են, որ Լիդիանի կողմից նախագծված մեղմացման միջոցառումները, նախագծման կոնցեպտները (հայեցակարգերը) ողջամիտ են և համապատասխան: Միևնույն ժամանակ փորձագետները արձանագրել են, որ Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև առաջարկվող լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պարզաճ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Ծրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը կլինեն կառավարելի:

Հանքի տեղամասերը ոչ բոլորն են գտնվում Ամուլսարի տեկտոնիկ բլոկի ներսում: Այս բեկվածքները պարունակում են նաև պոտենցիալ սեյսմիկ վտանգ: Ամուլսարի տեկտոնիկ բլոկը չի մեկուսացնում Ծրագրի ազդեցությունը շրջակա միջավայրի վրա: Ստորգետնյա ջրերի պոտենցիալ արտահոսքը Դատարկ ապարների լցակույտի այն մասից, որը գտնվում է Զիրակի բեկվածքի հյուսիսում, կարող է հանգեցնել ստորգետնյա ջրերի աղտոտմանը, որը պոտենցիալ հոսում է դեպի Մադիկենց աղբյուրներ: Հանքի բացահանքի տակ գտնվող աղտոտված ստորգետնյա ջրերը կարող են պոտենցիալ կերպով հոսել և հասնել Դարբ և Որոտան գետեր: Առկա տեղեկատվության հիման վրա հնարավոր չէ որոշել ստորգետնյա ջրերի ազդեցությունների աստիճանը:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ փվել է հետևյալ պարզաբանումը. Հիդրոերկրաբանական գնահատումը հիմնված է փարածքի երկրաբանական և հիդրոերկրաբանական կառուցվածքի վերաբերյալ ներկայիս պատկերացումների վրա, և այն համապատասխանում է միջազգային պրակտիկայում ընդունված նորմերին: Ուսումնասիրությունն ընդգրկել է 57 փորձարկում, այդ թվում՝ Պակերի մեթոդով թեստը և պոմպահանման փորձարկումներ՝ Ծրագրի ողջ փարածքում թվով 40 հորափորվածքներում հիդրավիկ հաղորդականությունը որոշելու համար: Ենթադրում են, որ Ծրագրի փարածքի հիդրոերկրաբանական կառուցվածքի մասին բավարար պատկերացում կա ԲՍԱԳ-ի համալրեքստում Ծրագրի շահագործման ազդեցության գնահատումն իրականացնելու համար:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ համաձայն չէ, որ գննության մակարդակը բավարար է, և որ Ծրագրի փարածքի հիդրոերկրաբանությունը բավականաչափ ուսումնասիրվել է Հանքի ազդեցությունների գնահատում իրականացնելու համար: Հավանաբար ճեղքվածքային և խզվածքային գոտիներ կան գննության ենթակա փարածքներից դուրս, որոնք կարևոր

վերահսկողություն ունեն ստորգետնյա ջրերի հոսքի և աղտոտիչների փոխադրման ուղու վրա: Այս առանձնահատկությունները չեն քարտեզագրվել և փորձարկվել:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Փորձագետները դարձյալ մատնանշում են բեկվածքների և խզվածքների ուսումնասիրության ոչ բավարար լինելը և ենթադրում, որ չուսումնասիրված հատվածներում կարող են լինել տարանցիկ ուղիներ և աղտոտված ջրերը խառնվեն ստորգետնյա ջրերին: Սակայն միանշանակ նշած վարկածը փորձագետների կողմից ոչ հաստատվում է, ոչ հերքվում: Այնուամենայնիվ, եթե ըստ փորձագետների խմբի ենթադրության՝ չուսումնասիրված բեկվածքներն ու խզվածքները տարանցիկ ուղի են և կա պոտենցիալ արտահոսքի վրանգ, ապա նույն փորձագետները արձանագրել են, որ Լիդիանի կողմից նախագծված մեղմացման միջոցառումները, նախագծման կոնցեպտները (հայեցակարգերը) ողջամիտ են և համապատասխան: Միևնույն ժամանակ փորձագետները արձանագրել են, որ Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև առաջարկվող լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պատշաճ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Շրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը կլինեն կառավարելի:

Սեյսմիկ վտանգը Ծրագրի տարածքում բարձր է: Այնուամենայնիվ, գնահատման մեջ Ամուլսարի տեկտոնիկ բլոկը շրջապատող խզվածքները (բեկվածքները) չեն ուսումնասիրվել: Եթե հիմնական ակտիվ խզվածքների տեղաշարժ տեղի ունենա, Ծրագրի տարածքի մոտակայքում, այդ թվում՝ PSSF5a տեղամասում, որը պոտենցիալ ընկած է Որոտանի գետի հովտում, հնարավոր է տեղաշարժ տեղի ունենա նաև Ծրագրի տարածքի այլ բեկվածքներում, այդ թվում՝ ԴԱԼ-ի տակ գտնվող Զիրակի բեկվածքում և Ագարակաձորի բեկվածքում, որն էլ անցնում է բացահանքերի տարածքներով:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. Սեյսմիկ վտանգը տեղամասում միջին է, այլ ոչ բարձր, տարածաշրջանի այլ վայրերի (Թուրքիայի և Իրանի) հետ համեմատած: Սեյսմիկ վրանգի գնահատման մեջ ներկայացված խզվածքների սեյսմիկ լարվածությունը հիմնված է հետևյալի վրա:

1. Երկրաբանական և սեյսմատեկտոնական քարտեզներ և հրապարակված այլ հետազոտություններ, որոնք հայտնաբերել են Չորրորդական ժամանակաշրջանում (այսինքն վերջին 2,6 մլն տարում) հաստատված կամ հնարավոր ակտիվությամբ խզվածքներ:

2. Տվյալներ Հայաստանում և դրան շրջապատող տարածաշրջանում սեյսմիկ տեսանկյունից ակտիվ խզվածքների տեղադրությունը, դրանց ակտիվության աստիճանը, ինչպես նաև սեյսմիկ վրանգության գծով հայաստանի մասնագետ Դոկտոր Սոս Մարգարյանի ներկայացրած երկրաշարժի առավելագույն ուժգնությունը:

3. Գոյլեր ընկերության կողմից Ամուլսարի տեղամասում կատարված դաշտային հետազոտությունների արդյունքները:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ համաձայն չէ, որ սեյսմիկ վտանգը միջին է և ոչ բարձր՝ ելնելով Գոյլեր ընկերության իրականացրած հետազոտություններից և ուսումնասիրություններից:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Փորձագետների խումբը համաձայն չլինելով Լիդիանի կողմից սեյսմիկ վրանգի ոչ բարձր գնահատմանը, այնուամենայնիվ արձանագրել է, որ Գոլդերի սեյսմիկ վրանգների գնահատումը հիմնականում մանրակրկիտ է և պահպանողական:

Երկրաքիմիա (3.1.2 կետ)

Վերին հրաբխային (ՎՀ/ՄՀ) և Ստորին հրաբխային (ՍՀ/ԼՎ) լայն հասկացությունները բավարար չեն Թթվային ապարի դրենաժի (ԹԱԴ/ԱՐԴ) բնութագրի համար: Այս հասկացությունները ընդգրկում են ապարի այնպիսի ենթատեսակներ, որոնք չեն կիրառվել որպես երկրաքիմիական ուսումնասիրությունների առավել մասնահատուկ բնութագրերի միավորներ, այդ պատճառով յուրաքանչյուր ապարի ենթատեսակը և ընդհանուր ապարների ԹԱԴ պոտենցիալը թերի են բնութագրված:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. Ելնելով ԹԱԴ-ի առանձնահատկությունից, Լիդիանը ստորին հրաբխային ապարները բաժանել է երեք խմբի, այսինքն դասակարգել է: Այն ներկայացված է ԹԱԴ բլոկի մոդելում և տրամադրվել է փորձագետներին, ինչի մասին վերջիններս չեն նշել:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ ուսումնասիրել են Տեխնիկական հուշագիրը (GRE, 2018), որը ոչ դիտարկող կերպով բաց էր թողված Նախնական զեկույցում, բայց ընդգրկվել է Վերջնական զեկույցում: ՍՀ-ի դասակարգումը բարելավված մոտեցում է ուժեղ թթու առաջացնող ապարների կառավարման համար: Միևնույն ժամանակ Փորձագիտական խումբը կարևորել է ՎՀ ապարների ենթադասակարգումը, քանի որ ենթադրել է, որ որոշ ՎՀ ենթաբնութային կարող են լինել թթվագոյացնող և թերահավաքորեն է վերաբերվում Լիդիանի կողմից ՎՀ ապարների բնութագրմանը, որ դրանք թթվագոյացնող չեն:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Փորձագիտական խումբը արձանագրել է, որ Լիդիանի ԹԱԴ բլոկ մոդելը հիմնականում հիմնվում է կոնսերվատիվ այնպիսի ենթադրության վրա, որ ընդհանուր ծծումբը հանդիսանում է սուլֆիդային ծծումբի ցուցանիշ և երբ ընդհանուր ծծումբն ավելի մեծ է, քան 2 տոկոսը, այն ուժեղ թթվագոյացնող է և միաժամանակ արձանագրել է, որ Լիդիանի այս մոտեցումը բարելավում է ՍՀ-ի ԹԱԴ կառավարումը: Միևնույն ժամանակ փորձագիտական խումբը արձանագրել է, որ ՎՀ ապարները հիմնականում դրսևորում են 4.5-6.0 pH բարձր ցուցանիշ, ինչը չեզոքացնում է թթվագոյացումը և ՎՀ մեկ նմուշ դրսևորել է 4.0 կարգի pH ցածր ցուցանիշ, որը հանդիսանում է պիրիտային ծծումբի ցածր ցուցանիշ: Փորձագիտական խումբը գտել է, որ ՎՀ նույն ցածր ցուցանիշի դեպքում անհրաժեշտ ՎՀ ապարների ենթադասակարգում: Ելնելով ընդհանուր վերլուծությունից և փորձագիտական խմբի այն պնդումից, որ ՎՀ ապարները ունեն որոշակի, թեև ցածր թթվագոյացնող պոտենցիալ, անկախ դրա ծավալներից, նույն փորձագիտական խմբի արձանագրման համաձայն՝ եթե Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև առաջարկվող լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պարշաճ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Շրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը կլինեն կառավարելի:

Թթվափմնային հավասարակշռության հաշվարկը (ԹՀՀ/ԱԲԱ) և հետազոտված նմուշների դասակարգումը թերի են, իսկ առավելագույն թթվային պոտենցիալը սխալ

է հաշվարկված: Ստորին հրաբխային և առնվազն Վերին հրաբխային ապարների մի մասը պոտենցիալ թթվագոյացնող են (ՊԹԳ/PAG): Բնութագրերի արդյունքներին պետք է վերաբերվել զգուշորեն:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. *Հանքաարդյունաբերությունում Փոփոխված Սոբեկի մեթոդը ըստ էության արդյունաբերության չափանիշ է.*

- *Ոչ թթվագոյացնող pH-ի անալիզը պահանջվող անալիզ չէ.*
- *Արունիտն ու յարոզիտը միներալներ են, որոնք ոչ էական թթվագոյացնող են.*
- *ԹԱԴ բյուրեղի մոդելը սահմանում է ՊԹԳ նյութը, որն առաջացնում է թեթև ԹԱԴ (4.5-ից բարձր):*

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ Փոփոխված Սոբեկ (Modified Sobek) մեթոդը պետք է օգտագործվեր՝ անկախ այն հանգամանքից, թե ԹԱԴ-ը մեղմ է, թե բարձր:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: *Վարույթն իրականացնող մարմինը ընդունելի է համարել, որ «Լիդիան Արմենիա» ՓԲ ընկերությունը ղեկավարվել է ոչ միայն Սոբեկի փոփոխված մեթոդով, այլ հղում է կատարել ԹԱԴ գլոբալ ուղեցույց համաշխարհային ստանդարտին՝ բաժին 5.4.10, որի համաձայն այլունիտը և յարոզիտը թթվագոյացնող չեն: Ելնելով ընդհանուր վերլուծությունից և փորձագիտական խմբի այն պնդումից, որ մեղմ ԹԱԴ-ը նույնպես թթվագոյացնող է, անկախ դրա ծավալներից, նույն փորձագիտական խմբի արձանագրման համաձայն՝ եթե Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև առաջարկվող լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պարզաճ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Շրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը կլինեն կառավարելի:*

ԲՍԱԳ-ում ներկայացված թթվային դրենաժի երկրաքիմիան մոլորեցնող է, ԹԱԴ կառավարման պլանի պատճառով.

- Լիդիանը անտեսում է գոյացվող թթվի մեջ և մետաղներում երկվալենտ (ferrous iron, Fe+2, նշումը՝ թարգմանչի) օքսիդացման կարևորությունը,

- Լիդիանը պնդում է, որ պիրիտի հետ եռավալենտ երկաթի (ferric iron, Fe+3, նշումը՝ թարգմանչի) փոխազդեցության ժամանակ պիրիտի օքսիդացումը գերիշխում է, մինչդեռ իրականում եռավալենտ երկաթի օքսիդացումը պիրիտի օքսիդացման միայն երկու եղանակներից մեկն է, և երկու եղանակները գոյացած արդյունքի հիման վրա չեն կարող բնութագրվել:

- Լիդիանը պնդում է, որ պիրիտի օքսիդացման ժամանակ ստորին հրաբխային հանքաքարում առկա է բնական ճնշող ազենտ, երբ փաստացի չկա որևէ ճնշող ազենտի ապացույց: Գոյություն չունի որևէ ապացույց, որը կվկայեր, որ Ամուլսարի ապարներն ունեն պիրիտի կողմից եռավալենտ երկաթի օքսիդացման նկատմամբ և թթվային ապարների դրենաժի (ԹԱԴ) գոյացման նկատմամբ բնական դիմադրություն:

- Լիդիանի կողմից թերագնահատվում է թթվային ապարների դրենաժի առաջացման պոտենցիալը և դրա հետ կապված՝ ջրի որակի և շրջակա միջավայրի վրա ունեցած ազդեցության և ջրի մաքրման պահանջները:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. Լիդիանը ղեկավարվել է հանքարդյունաբերության մեջ միջազգայնորեն ճանաչված և ընդունված Սոբեկի մեթոդով, ԹԱԴ կառավարման գլոբալ ուղեցույցով: Որպես ելակետ՝ Լիդիանի կողմից չափանիշ է ընդունվել դեռևս 1950-60-ական թվականներից 27-րդ տեղամասում առկա դափարկ ապարները և դրանցում առկա եռավալենտ երկաթի պարունակության չափաբաժինը և որ 27-րդ տեղամասի դափարկ ապարները բնութագրական և նույնանում են Ամուլսարի հանքի դափարկ ապարներին: Լիդիանը ելակետ է ընդունել 27-րդ տեղամասի դափարկ ապարների՝ բնական պայմաններում դրսևորած վարքագիծը:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ ընդունելի է Լիդիանի կողմից՝ 27-րդ տեղամասի դափարկ թափոնների ֆիլտրատի կոնցերացիան, սակայն միևնույն ժամանակ նշում է, որ դա դեռ չի նշանակում, որ 27-րդ տեղամասի ֆիլտրատը ներկայացնում է ընդհանուր Ամուլսարի դափարկ ապարների ֆիլտրատի կազմը և կարող է նույն վարքագիծը դրսևորել:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Վարույթն իրականացնող մարմինը հաշվի առնելով փորձագիտական խմբի մոտեցումը, նույնպես գտնում է, որ կոնցերացիաները տեղանք 27-ի հիման վրա որոշելը ողջամիտ է, քանի որ ըստ էության 60 փարի շարունակ բնական պայմաններում մնացած դափարկ ապարները օքսիդացվեն:

Միաժամանակ տրամաբանական է Լիդիանի այն ենթադրությունը, որ տեղանք 27-ի ապարների պարագայում առկա է թթվագոյացումը զսպող ինչ որ գործոն, որը կարող է լինել որևէ հանգամանք:

Ելնելով ընդհանուր վերլուծությունից և փորձագիտական խմբի այն պնդումից, որ չպետք է անտեսվի ԹԱԴ պոտենցիալը և ջրի որակը, նույն փորձագիտական խմբի արձանագրման համաձայն՝ եթե Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև առաջարկվող լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պարզաճանաչ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Շրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը կլինեն կառավարելի:

Ջրային ռեսուրսներ(3.1.3 կետ)

Փորձագիտական խումբն արձրանագրել է, որ հինգ հիդրոերկրաբանական միավորներ են առանձնացվել ստորգետնյա ջրերի ուսումնասիրության տարածքում (ՍՋՈՒՏ/GSA), որը պատշաճ կերպով է սահմանված: Սահմանային գետերի կառուցվածքային հսկողությունը ապահովում է, որպեսզի ՍՋՈՒՏ-ից հոսքը և տեղափոխման ուղիները չհատեն այս հիդրավլիկ սահմանները:

Շարունակական հոսքի մոնիթորինգի կայանները, որոնք ստեղծվել են Ծրագրի շրջանակներում Արփա, Դարբ և Որոտան գետերի վրա, ընդհանուր առմամբ բավարար են:

Սակայն՝

Ստորգետնյա ջրերի ուսումնասիրության տարածքում միավորների հիդրավլիկ հատկանիշները ոչ բավարար չափով են բնութագրված, քանի որ Ստորգետնյա ջրերի ուսումնասիրության տարածքում հիդրավլիկ փորձարկումների իրականացման համար սահմանափակ թվով տարածքներ են ընտրվել, իսկ պոմպային թեստերը ընդհանրապես բացակայում են:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. *Երկրաբանական դարսաշերտերը (միավորները) հստակ ներկայացված են ԲՍԱԳ 4.8.2 Գլխում և Հավելված 6.91-ում: Դարսաշերտերը որոշվել են քարտեզագրված երկրաբանական կառուցվածքից և հիդրոերկրաբանական հետազոտությունների արդյունքներից ելնելով: ԲՍԱԳ-ը անդրառադնում է Արփա, Դարբ և Որոփան գետերի ջրհավաք ավազանների շուրջ բոլոր ստորգետնյա և մակերևութային ջրերի վրա ազդեցությանը: Փորձարկվել է երեք հորատանցքերի (RCAW286, 287 և 289) դեբիտը, ինչպես նաև կատարվել են նվազող ճնշման կամ Պակերի մեթոդով փորձարկումներ: Լիդիանը առաջնորդվել է հանրադրյունաբերության մեջ ընդունված ուղեցույցներով և ստանդարտներով, որոնց խախտման կամ ոչ պատշաճ կատարման վերաբերյալ ստուգողների փաստեր կողմից չեն արձանագրվել:*

Փորձագիտական խումբը ըստ էության հակադարձում չի արել:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: **Վարույթն իրականացնող ելնելով վերոգրյալից, գտնում է, որ«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ վերը նշված պարզաբանումը բավարար է:**

Ելակետային տվյալները բացակայում են Ստորգետնյա ջրերի ուսումնասիրության տարածքում շատ աղբյուրների վերաբերյալ: Կեչուտի շրջակայքում գտնվող մի շարք աղբյուրների հոսքի ծավալը չի չափվել: Տարածքի հարավում հոսքը չի չափվել Պյունականյալ աղբյուրներում և Ուղեծորից հարավ-արևմուտք գտնվող համայնքային այլ աղբյուրներում: Ըստ ԲՍԱԳ-ի, դեպի մի շարք պոտենցիալ կարևորություն ունեցող աղբյուրներ այցեր չեն եղել:

ԲՍԱԳ-ում բացատրված չէ, թե ինչու է դադարեցվել շարունակական հոսքի մոնիթորինգը 2013թ մայիսից մինչև դեկտեմբերի 13-ը:

2014թ մայիսից հետո շարունակական բեռնաթափման մոնիթորինգի դարարեցումը կասկածելի է:

Աղբյուրների և հորերի ստորգետնյա ջրերի որակի ելակետային տվյալները թերի են: Մակերևութային ջրերի որակի ելակետային տվյալները նույնպես շատ հեռու են բավարար լինելուց: Հետագա կոնցետրացիաները համեմատելու համար անհրաժեշտ են բովանդակալից վիճակագրական տվյալներ, որոնք պահանջում են յուրաքանչյուր հետազոտվող միավորի (անալիտի) վերաբերյալ մոնիթորինգի յուրաքանչյուր կայանում 30-50 կետերից բաղկացած տվյալներ:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. *Գնահատվել են կարևոր օբյեկտների մոտ գտնվող աղբյուրները: Պարտադիր չէ այցելել յուրաքանչյուր կարճաժամկետ աղբյուրի տարածք Ծրագրի հստակ ելակետային վիճակի պատկերը ստեղծելու համար: 2013թ. երրորդ եռամսյակում*

մշտադիտարկման դադարը հիմնականում լոգիստիկ խնդիրների պատճառով էր: 2013թ. 4-րդ եռամսյակում շարունակված մոնիթորինգի տվյալներից երևում է, որ մոնիթորինգի դադարը կապված էր չափիչ կայանքների ձեռքբերման հետ:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ առանց աղբյուրների պատշաճ ելակետային բնութագրման պատասխանատու կողմերը կարող են ենթարկվել պոտենցիալ ռիսկերի և բողոքների: Միաժամանակ նշել է, որ հոսքի մոնիթորինգի երկարությունը և շարունակականությունը բավարար չեն հիմնական հոսքերի պայմանները պատշաճ բնութագրելու համար:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Վարույթն իրականացնող մարմինը գտնում է, որ **Լիդիանի կողմից բերված մշտադիտարկման դադարի պատճառաբանությունը՝ կապված լոգիստիկ խնդիրների և չափիչ կայանների ձեռք բերման հետը, տրամաբանական է:**

Ստորգետնյա ջրերի հոսք և լուծույթների տեղաշարժի ուղու մոդելավորում (transport modeling) (3.2 կետ)

Հանքավայրի արտահոսքի ենթամոդելի ջրային հոսքերը սխալ են: Հիմնական խնդիրը մերկացված ապարներից և ազատ ապարների լցակույտից (առանց հողաշերտի) չափազանց շատ գոլորշիացումն է: Այս հոսքերի օգտագործումը տարածաշրջանի ստորգետնյա ջրերի հոսքի մոդելում հանգեցնում է ստորգետնյա ջրերի և աղբյուրների վրա ունեցած ազդեցության սխալ գնահատման: Ավելին, լուծույթների տեղաշարժի ուղու սիմուլյացիան խիստ թերագնահատում է թթվային դրենաժի պոտենցիալ ազդեցությունը ստորգետնյա ջրերի և աղբյուրների վրա:

Հոսքերի հաշվարկված ծավալները, որոնք ներկայացնում են ԴԱԼ տվյալներով, շատ թերագնահատված են: Թերագնահատված ջրի հոսքերը հանգեցնում են թթվային ապարների դրենաժի զանգվածային հոսքի թերագնահատված հաշվարկին, սնուցման ջրերի զանգվածի գերագնահատված հաշվարկին և Պասիվ մաքրման համակարգ մտնող թերագնահատված ծավալների հաշվարկին՝ հնարավոր է ուշացնելով ժամկետները, երբ Պասիվ մաքրման համակարգը անհրաժեշտ է կիրառել:

Տեղաշարժման ուղու բնութագրերը վատ են հիմնավորված: Տեղաշարժման ուղիների տեսակների սիմուլյացիայի ժամանակ ակնհայտորեն բացակայում է քլորիդը, որը համարվում է ստորգետնյա ջրերում ամենապահպանողական և մոբիլ լուծույթը: Ավելին, սելենը նույնպես պետք է ընդգրկված լիներ տեղաշարժի ուղու սիմուլյացիայի ժամանակ՝ այս տարրի ձևերի վրա ունեցած վնասակար ազդեցության պատճառով:

Ստորգետնյա ջրերի ուսումնասիրման տարածքի համար եռաչափ մոդել է կառուցվել: Մոդելը բավարար չէ սահմանային պայմանների սխալ հատկորոշման, ոչ բավարար և հավասարաչափ ջրի բեռնման, երկրաբանական կառուցվածքի չափազանց պարզեցման, հոմոգեն, չափազանց ցածր, վատ հիմնավորված

հիդրավլիկ հաղորդականության պատճառով և կանխատեսվող օգտագործման վատ չափաբերման պատճառով: Մոդելում ներկայացված ենթամակերևույթի պարզեցված թվային տվյալները բավարար չեն քանակական կանխատեսումներ կատարելու համար, այդ թվում՝ բացահանքի ներհուքի կանխատեսումներ անելու համար: Մոդելը ճշգրիտ կերպով չի ներկայացնում ստորգետնյա ջրերի ուսումնասիրման տարածքի ջրային հաշվեկշիռը:

Սիմուլյացիոն մոդելում ավելի քիչ ջուր է տեղաշարժվում սիմուլացիայի ապարների միջով, քան փաստացի քանակն է, իսկ սիմուլացիայի մեջ հաշվարկված հոսքի հզորությունը և տեղաշարժը չափազանց ցածր են: Զգալի բացթողումներ կան նաև լուծույթի տեղաշարժի ուղու սիմուլացիայի կատարման մեջ՝ ստորգետնյա և մակերևութային ջրերի որակի վրա ունեցած քիմիական ազդեցությունը կանխատեսելու համար:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. *Լիդիանը չի համաձայնվել էլարդ փորձագետների խմբի պնդումների հետ և գտնում է, որ ստորգոգների մոտ չի հայտնաբերվել որևէ հիմնավորող տվյալ: Ըստ Լիդիանի՝ Ծրագիրը համապատասխանում է ՄՖԿ Կատարողական Ստանդարտ 1-ին և ՎՋԵԲ-ի Կատարողական Պահանջ 1-ին:*

Լիդիանը չի համաձայնվել նաև մոդելավորման վերաբերյալ էլարդի քննադատությանը, նշելով FEFLOW մոդելի ջրային բալանսի սխալանքը կազմում է միայն 0,001%:

Փորձագիտական խումբը *իր պատասխանում պնդել է նույնը, սակայն միևնույն ժամանակ չներկայացնելով լրացուցիչ հիմնավորումներ:*

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: *Ըստ էության վերոշարադրյալը հանդիսանում է փորձագիտական երկու կողմերի միջև դիսկուս: Վարույթն իրականացնող մարմնի գնահատմամբ այնուամենայնիվ առաջնային նշանակություն ունի կոնսակրային ջրերի վերահսկման և կառավարման հանգամանքը: փորձագիտական խմբի արձանագրման համաձայն՝ եթե Լիդիանի կողմից պլանավորված մեղմման ու փակման միջոցները, ինչպես նաև առաջարկվող լրացուցիչ և չնախատեսված դեպքերի համար միջոցառումները լինեն պարշաճ և ճշգրիտ կերպով պլանավորված, մոդելավորված, նախագծված, իրականացված, գործարկված, մշտադիտարկված և սպասարկված շահագործման ու հետփակման փուլերում, ապա Շրջակա ջրային ռեսուրսների վրա (ստորգետնյա ջրեր, հիմնական գետեր և աղբյուրներ) բնապահպանական ռիսկերը կլինեն կառավարելի:*

Ջրի որակ և Ջրային ռեսուրսների վրա ազդեցության գնահատում (3.2 կետ)

ԴԱԼ-ի հետփակման ընթացքում ազդեցությունների վերլուծությունը թերի է՝ պայմանավորված ստորգետնյա ջրերի համար հնարավոր զանգվածային բեռնման թերագնահատմամբ: Հավասարակշռության մոդելավորման մեջ երկաթի փուլերը սխալ են հակտորոշվել: Ստորգետնյա ջրերի վրա ազդեցությունների գնահատում չի իրականացվել, իսկ տեղաշարժի ուղու սիմուլացիոն մոդել չի գծվել, որովհետև ԲՍԱԳ/ՇՄԱԳ-ում եկել են սխալ եզրահանգման, որ աղտոտված ջրերը չեն հասնելու ստորգետնյա ջրերին:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. *Վերանայված ԴԱԼ-ի պլանով նախատեսվում է ջրային ռեսուրսների ավելի լավ պաշտպանություն, քանի որ ֆիլտրատի*

(կոնտակտային) և աղբյուրի (ոչ կոնտակտային) ջրերը այլևս չեն խառնվում: Դրանք առանձնացվում են ցածր անցանելիությամբ կավե միջադիր շերտով, իսկ արտահոսքերը/աղբյուրի ջրերը որսվում են հատուկ նախագծված ստորգետնյա խողովակների միջոցով: Հետևաբար, երկաթի փուլի քննարկումներն այլևս կարևոր չեն: ԴԱԼ-ով պայմանավորված՝ ստորգետնյա ջրերի վրա ազդեցությունները նույնպես հաշվարկվել են:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ Նախնական եզրակացության մեջ նշված պնդումը չի վերաբերել երկաթի կոնցենտրացիաների փոփոխություններին: Երկաթի նշված կոնցենտրացիաները ԴԱԼ-ի լցակույտի հատակ ներթափանցած ջրի երկրաքիմիական մոդելավորման արդյունքներն են: Միախառնված ջրերը լցակույտում առաջանում են ՍՀ և ՎՀ ապարներից՝ չխառնվելով ներծծված ջրերին և աղբյուրներին: Միևնույն ժամանակ փորձագետները արձանագրել են կավային միջնաշերտի և տեղադրված ստորգետնյա դրենաժի՝ Լիդիանի կողմից կիրառվելու մասին:

Փորձագիտական խումբը նշել է նաև, որ հղում կատարված GRE զեկույցում (GRE, 2014g), ԴԱԼ-ի ֆիլտրատի և ստորգետնյա ջրերի միախառնման երկրաքիմիական մոդելավորում չի ներկայացված: Երկրաքիմիական մոդելավորումը պարզապես կանխատեսում է ֆիլտրատի ջրի որակը: Զեկույցի հոսքի վերաբերյալ մասում ներկայացված է դեպի ստորգետնյա ջրեր ներծծվելու արագության մոդելը, ինչից ելնելով են պնդել, որ ստորգետնյա ջրերի վրա ազդեցության ոչ մի գնահատում և, անշուշտ, ԴԱԼ-ից փոխադրման ուղու սիմուլյացիաներ չկան որևէ փաստաթղթում:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Փորձագիտական խումբը իր կողմից առաջարկվող լրացուցիչ միջոցառումների վերաբերյալ հավելվածում նշում է կավե միջնաշերտի արդյունավետ լինելու մասին: Վարույթն իրականացնող մարմինը գտնում է, որ կոնկրետ տվյալ դեպքում Լիդիանի ԴԱԼ-ի մոդելի հիմնավորումը՝ կավի միջադիր շերտով, բավարար է, քանի որ փորձագիտական խումբը տվյալ միջոցն առաջարկել է քննապահպանական ռիսկերը կատարվարելի դարձնելու արդյունավետ միջոցներից մեկը:

Դատարկ ապարների լցակույտի հետփակման ազդեցությունների գնահատման մեջ բերվում են լուծույթի տեղափոխման ուղու մոդելավորման սկզբնաղբյուրների սխալ կոնցենտրացիաներ: Ավելին, տեղաշարժի ուղին չի ներառում Դատարկ ապարների լցակույտից և հանքի բացահանքերից ստորգետնյա ջրերի վրա պոտենցիալ ազդեցությունները:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. ԴԱԼ-ից եկող համեմատաբար փոքրածավալ ֆիլտրատի արտահոսքը հաշվի չի առնվել, քանի որ այն չի կարող փոխել ֆիլտրատի որակը՝ ~5L/մ2 ժամում արագությամբ միլիոնավոր տոննա հանքաքարի տարրալուծման պարագայում:

Փորձագիտական խումբը ընդունել է ոչ-թթվազոյացնող ապարներով ստորգետնյա դրենաժի և ցածր թափանցելիություն ունեցող կավային միջնաշերտինախատեսումը Լիդիանի կողմից և արձանագրել, որ դրանք ներծծումը և ստորգետնյա ջրեր ներթափանցումը կանխելու համար պատշաճ միջոց են:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Կավե միջնաշերտի տեղադրումը և հողածակի սեղմումը համապատասխան տեխնիկայի միջոցով մանրամասն քննարկվում է լրացուցիչ միջոցառումների վերաբերյալ հավելվածում, որը փորձագիտական խմբի կողմից գնահատվել է որպես ռիսկերը վերահսկելու դարձնելու միջոց: Ընդ որում նշված

միջոցառումները Լիդիանը նախատեսել է իր փաստաթղթերում և սրանձնել է իրականացնել, ինչն արձանագրել են փորձագետները:

Բացահանքերի սիմուլացված հոսքաջրերի որակը թերի է մի շարք ընթացակարգերի պատճառով, որոնց թվին է պատկանում ոչ պահպանողական այն ենթադրությունը, թե հանքի կողերի վրա տեղացած տեղումները կազմում են 40%, որոնք փոխանցվում են պարզարաններ, ինչպես նաև այն, որ պղնձի օքսիդների սիմուլացված տեղումների կոշտ փուլը և երկաթ պարունակող փուլերը ունեն դանդաղ աճող կինետիկա մակերևութային ջերմաստիճանում: Արտահոսող ջրի որակում առկա է չափազանց ցածր երկաթի կոնցենտրացիա, որը չի համապատասխանում առկա դատարկ ապարների լցակույտերի ֆիլտրատին:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. Արտահոսքերի որակի մոդելում հաշվի են առնվել արդյունահանման արագ տեմպերը, ինչը նշանակում է, որ նոր բացված, թարմ մակերեսները օքսիդացման համար բավականաչափ ժամանակ չեն ունենա: Հետևաբար, խոնավության խցերի ցիկլի ամենավաղ փորձարկման արդյունքները կիրառվել են ակտիվ հանքափոսում իրավիճակը լավագույնս ներկայացնելու համար: Ավելին, երկաթն այս հաշվարկներում կարևոր գործոն չի հանդիսանում, քանի որ 3.2 մգ/Լ դեռևս չափազանց ցածր ցուցանիշ է, և այն կարող է հեշտությամբ մշակում անցնել ՊՄԿ-ում: Անուսարի ապարներում պղնձի պարունակությունը շատ ցածր է, ինչը հստակորեն նշվել է ուսումնասիրություններում:

Փորձագիտական խումբը չի ընդունել Լիդիանի պարզաբանումը, շարունակելով պնդել, որ երկաթի կոնցենտրացիան սխալ է ընտրված չնայած ապարներում պղնձի ցածր կոնցենտրացիաներին՝ երկրաքիմիական մոդելավորման մեջ նստեցման փուլերի անխտրական հատկորոշումն անընդունելի է:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Համալիր փորձարնության եզրակացության և «Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ կողմից ներկայացված հետազոտությունների ուսումնասիրությամբ վարույթն իրականացնող մարմինը եկել է այն եզրականգման, որ եռավայենյա երկաթի 3.2 մգ/Լ ցուցանիշը վերցվել է 27-րդ տեղամասի երկաթի ֆիլտրատի կոնցենտրացիայից, ինչը փորձագիտական խումբը նույնպես ողջամիտ է համարել: Իրականացված հետազոտությունների արդյունքում ընդհանուր տարածքում եռավայենյա երկաթի միջին ցուցանիշը կազմել է 2,8 մգ/Լ, մինչդեռ ընտրվել է առավել բարձրը՝ 3.2 մգ/Լ՝ հիմք ընդունելով 27-դ տեղամասի երկաթի կոնցենտրացիան:

Հետփակման փուլում լուծույթների տեղափոխման ուղու սիմուլացիաները թերագնահատում են ստորգետնյա ջրերի և մակերևութային ջրերի վրա պոտենցիալ ազդեցությունները: Հեղուկի տեղաշարժի ուղու սցենարը և տեղային ազդեցությունների սցենարները՝ հինված միախառնման վրա, պահպանողական չեն, երկրաքիմիական մոդելավորմամբ նախագծված են չափազանց ցածր

կոնցենտրացիաներով: Ստորգետնյա ջրերի լիցքավորման ցուցանիշները նույնպես թերագնահատվել են՝ բացահանքերից արտահոսքերի ցուցանիշների պատճառով, որոնք չափազանց ցածր են, իսկ կանխատեսված կոնցենտրացիաները չեն ներառում ԴԱԼ և ԿՏՀ պոտենցիալ ազդեցությունները: Անալիտիկ մոտեցումը, որն օգտագործվել է հեղուկի տեղափոխման ուղու մոդելավորման համար համապատասխան չէ նման մասշտաբի ծրագրի համար բնապահպանական տեսանկյունից այսչափ զգայուն տարածքում: Անալիտիկ մոդելը չի կարող ներկայացնել Ամուլսարի բարդ և ծավալուն ֆիզիկական համակարգը որևէ ճշգրտությամբ:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը.

Սիմուլյացիաների/մոդելավորման/հաշվարկների/ հիմքում ընկած է Տեղամաս 27-ի ֆիլտրատի որակը, որը համաձայնեցվել է որպես տեղամասի ԹԱԴ-ի ներկայացուցչական նմուշ: Բացի այդ, երկրաբանաքիմիական մոդելավորման և աղբյուրի վերահսկման վերաբերյալ մեկնաբանությունները տրվել են վերևում: Լիդիանը պաշտպանում է վերլուծության մեջ ներկայացված դեպի հանքափոսեր ծորանցումների մակարդակների տվյալները: Ստուգողների կողմից չեն ներկայացվել որևէ հակափաստարկներ առ այն, որ հանքափոսերի հատակում կարող է առաջանալ ավելի մեծ քանակությամբ ծորանցումներ՝ հատակում չմասնատված և արգիլիտացված ապարներով:

Փորձագիտական խումբը այս հարցին ի պատասխան՝ հղում է կատարել մոդելավորման մասին իր վերլուծությանը:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Վերլուծելով վերը նշված հարցի վերաբերյալ կողմերի դիրքորոշումները, ընդունելի է 27-րդ տեղամասի հիման վրա ընտրված հաշվարկները:

Այնուամենայնիվ, եթե անգամ ընդունենք որ կոնցենտրացիաները ընտրված են սխալ և մոդելավորումը թերի է, ապա փորձագիտական խմբի արձանագրման համաձայն՝ պատշաճ կիրառվող մեղման և լրացուցիչ միջոցառումների կիրառման պայմաններում այն դառնում է երկրորդական:

Ելակետային ուսումնասիրությունները և գնահատումները ԲՍԱԳ-ում վատ են պլանավորված և ամբողջականացված, շտապողական են և ոչ լրիվ: Օրինակ, ազդեցությունների գնահատման մոդելավորումը անցկացվել է ուսումնասիրությունները դեռևս չավարտված: Կամ՝ իրականացվել է մոդելավորում, որտեղ մոդելի համար օգտագործվող մուտքային (ինփուլ) տվյալները կախյալ են (օրինակ, ԴԱԼ-ի գնահատման պահին հետփակման շրջանում ինֆիլտրացիայի չհագեցած հոսքի մոդելավորումը դեռևս ավարտված չի եղել): Հանքի փակման պլանը ԿՏՀ գնահատման պահին ավարտված չի եղել: ԲՍԱԳ-ի ներկայիս տարբերակը գրելու ընթացքում դեռևս իրականացվել են ուսումնասիրություններ և պլանավորումներ: Թեև Ծրագրի Ջրային հաշվեկշիռը թարմացվել է, վիճակի և տեղափոխման ուղիների սիմուլացիոն մոդելները և ազդեցությունների գնահատումները վերանայման կարիք ունեն:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հեղիայ պարզաբանումը. ԲՍԱԳ-ի շրջանակներում և նախագծման նպատակով իրականացված ուսումնասիրություններն ու հետազոտությունները նախագծվել և իրականացվել են լավագույն միջազգային արդյունաբերական փորձին համապատասխան: Ծրագրի մշակման ընթացքում կատարվում էին ԹԱԴ-ին առնչվող շարունակական ուսումնասիրություններ՝ ինչպես պահանջում է GARD ուղեցույցն ու լավագույն միջազգային փորձը: Սա բխում է ԹԱԴ-ի կառավարման պլանը մշտապես բարելավելու պարտավորությունից, ինչը որդեգրել է ընկերությունը: Հետազոտությունները դադարեցվել են ճամապարհների արգելափակման պատճառով և կվերսկսվեն տեղամասի մուտքերը բացելուց հետո:

Փորձագիտական խումբը նշված հանգամանքին ըստ էության չի արձագանքել, միայն նշելով, որ իր նախնական մեկնաբանությունը պնդում է:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: Վարույթն իրականացնող մարմինը վերլուծելով վերը նշված հարցի վերաբերյալ կողմերի դիրքորոշումները, գտնում է, որ Լիդիանի՝ ԹԱԴ-ին առնչվող ուսումնասիրությունները՝ GARD ուղեցույցի ու լավագույն միջազգային փորձի կիրառմամբ, շարունակելու ստանձնած պարտավորությունը ընդունելի է:

Հետփակման ծախսեր

Հետփակման մոնիտորինգի ժամանակահատվածը, ինչպես նաև ծախսերը թերազնահատված են: ԱՄՆ-ում հետփակման մոնիտորինգի ժամանակահատվածը, ինչպես նաև ծախսերը հաշվարկվում են 30 տարվա կտրվածքով (առնվազն): Չնախատեսված դեպքերի համար ծախսերը պետք է որոշակիացվեն և բարձրացվեն:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հեղիայ պարզաբանումը. Փակման ծախսերն ու դրանց վճարման ժամանակահատվածը համապատասխանում են Հայաստանի օրենսդրությանը: Անհրաժեշտ է նշել, որ ծախսերը ներառում են 5 տարի մոնիթորինգն ու սպասարկումը ընդունված պրակտիկայի և Հայաստանյան օրենքների համաձայն: Բացի այդ, ջրերի մաքրման համակարգերի մշտադիտարկման և սպասարկման ծախսերը ձգվում են մինչև 34 տարի: 6% չնախատեսված ծախսերը հիմնված է ծախսերի հաշվարկող SRCE-ում ներկայացված հանձնարարականաններում:

Շրջակա միջավայրի մոնիթորինգի ծրագիր

Եռամսյակային մոնիթորինգի զեկույցներում մակերևութային ջրերի որակի մոնիթորինգի տեղանքները բավարար չեն: Չեն նմուշառվել Դարբ գետի վրա գտնվող տեղանքները կամ Կեչուտի ջրամբարից հյուսիս գտնվող վայրերը (այդ թվում՝ Ջերմուկը): Դատարկ ապարների լցակույտից հյուսիս գտնվող վայրերը, այդ թվում՝ Մադիկենց աղբյուրների շրջակայքում գտնվող հոսանքները, Սպանդարյան ջրամբարը, Գորայքի մոտակայքում գտնվող երկու տեղականքները, ինչպես նաև Ամուլսար լեռան արևելքում և արևմուտքում գտնվող բոլոր տեղանքները բաց են թողնվել:

Աղբյուրների և ստորգետնյա ջրերի որակի մոնիթորինգի տեղակնքները նույնպես չափազանց անբավարար են: Նմուշառման ծրագիրը նույնպես անընդունելի է՝ ելակետային տվյալների թերությունների պատճառով:

Մոնիթորինգային զեկույցները չեն ներառել պոտենցիոմետրիկ մակերևույթի ուրվագծային քարտեզները կամ ստորգետնյա ջրերում հիմնական բաղադրիչների ուրվագծային քարտեզները: Առկա չեն կոնցենտրացիաների հաշվարկման դիագրամները և չկա արդյունքների գնահատումը՝ նախորդ արդյունքների համեմատությամբ, չեն քննարկվում անալիտիկ մեթոդները:

«Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ տվել է հետևյալ պարզաբանումը. Լիդիանը պարտավորվել է իրականացնել մոնիթորինգային պլանի շարունակական վերանայում և կներառվեն աշխատանքների մոնիթորինգի լրացուցիչ կետեր:

Փորձագիտական խումբը նշել է, որ հանքի շահագործման կամ հետփակման փուլերի համար մոնիթորինգի ծրագրեր առկա չեն: Անհրաժեշտ է ընդգրկել մոնիթորինգի պլան վիճակագրական և նախագծման նպատակների համար սահմանափակ տվյալների պատճառով:

Վարույթն իրականացնող մարմնի վերլուծությունը: «Լիդիան Արմենիա» ՓԲԸ համաձայնել է փորձագիտական խմբի հետ՝ սրանձնել է պարտավորություն իրականացնել մոնիթորինգային պլանի շարունակական վերանայում և կներառվեն աշխատանքների մոնիթորինգի լրացուցիչ կետեր:

Մեղման միջոցներ

Փորձագիտական խմբի գնահատմամբ ընդհանուր առմամբ, Ամուլսարի ԲՍԱԳ/ՇՄԱԳ զեկույցներում մեղման միջոցների մշակման համար օգտագործված նախագծման կոնցեպտները (հայեցակարգերը) ողջամիտ են և համապատասխան (օրինակ՝ ցածր թափանցելիություն ունեցող միջնաշերտեր, կապուլավորում/պատիճավորում, ծածկում, դրենաժ և ֆիլտրատի մաքրում):

Բացահանք

Հետփակման մեղման միջոցները ներառում են Տիգրանես-Արտավազդես և Էրատո բացահանքերի մասնակի լցափակումը և ետլիցքի վրա ԷՏ (էվապորանսափրացիոն) հողային ծածկի տեղադրումը: Լցափակումը մեղմում է ստորգետնյա ջրեր բացահանքի ներթափանցման բացասական ազդեցությունները: ԷՏ հողային ծածկը Տիգրանես-Արտավազդես ետլիցքի վրա կմեղմացնի ետլիցքից ԹԱԴ-ի գոյացումը և ԹԱԴ-ի ազդեցությունը կրող ջրի ներթափանցումը ստորգետնյա ջրեր (ջուրը սահմանափակելու և օդի ինֆիլտրացիայի շնորհիվ):

ԴԱԼ

Դեպի ստորգետնյա ջրեր ներթափանցումը մեղմելու համար դատարկ ապարների լցակույտի հատակին ոչ-Թթվազոյացնող ապարի (ՎՀ) դրենաժային միջնաշերտ, իսկ դրա տակ ցածր թափանցելիություն ունեցող շերտ օգտագործելու նախագծային կոնցեպտը բավարար է:

Այլ մեղման միջոցների թվին են պատկանում ենթամակերևութային դրենաժը ԴԱԼ-ի տակ գտնվող մշտահոս հոսքուղիներում և կոնտակտային ջրերի կուտակման համար նախատեսված ծայրամասային ավազանը, ինչպես նաև՝ ջրահոսքերի շրջանցիկ հոսքուղիները: Փակման մեղման լրացուցիչ միջոցների թվին են պատկանում Պոտենցիալ թթվազոյացնող դատարկ ապարների պատիճավորումը ոչ-Թթվազոյացնող դատարկ ապարներով (ՎՀ), ԷՏ հողային ծածկը, ինչպես նաև՝ կոնտակտային ջրերի ուղղորդումը դեպի Պասիվ մաքրման համակարգ (ՊՄՀ):

ԷՏ հողային ծածկը կմեղմացնի Պոտենցիալ թթվազոյացնող դատարկ ապարներից ԹԱԴ գոյացումը և ԹԱԴ-ի կողմից ազդեցություն կրած ջրերի պոտենցիալ արտահոսքը ստորգետնյա ջրեր (ջուրը սահմանափակելու և օդի ինֆիլտրացիայի շնորհիվ): Պոտենցիալ թթվազոյացնող դատարկ ապարների կտորների/մասնիկների միջև լինելու են դատարկություններ (անցքեր), որոնք կարող են թույլ տալ ինֆիլտրացիա:

ԿՏՀ ֆիլտրատ

Կույտային տարրավազման հրապարակի նախագծման մեջ ներառված մեղմման միջոցները ընդհանուր առմամբ պատշաճ են: Նախագիծը ներառում է գեոմեմբրանային և հողային ներկառուցված միջնաշերտի համակարգ, միջնաշերտի վրա դրենաժի կուտակման համակարգ, որը հագեցած տարրավազման լուծույթը կուղղորդի դեպի մշակման ավազան: Շրջանցիկ ամբարտակն ու շրջանցիկ ջրագիծը կառուցվելու են Կույտային տարրավազման հրապարակից լանջերն ի վեր, որպեսզի շրջանցիկ հեռացնի հոսքաջրերը հարթակից և կուտակման ավազանից: Տարրավազման հարթակն ունենալու է եզրային բերմա և պարագծային բերմաներ՝ կանխելու գերհոսքը: Լուծույթը և հեղեղաջրերը ուղղորդվելու են մշակման ավազան:

Մշակման ավազանը կունենա բարդկրկնակի գեոմեմբրանային-հողայինշերտային համակարգ, արտահոսքի կուտակման, վերականգնման համակարգ: Հեղեղաջրերի կուտակման ավազաններն ունենալու են բարդ գեոմեմբրանային-հողային միջնաշերտ: ԿՏՀ համար փակման միջոցները ներառում են ԷՏ հողային ծածկ:

Կոնտակտային ջրերի մաքրման համակարգեր

ԲՍԱԳ կենտրոնանում և Հանքի կոնտակտային ջրերի համար առաջարկում է միայն Պասիվ մաքրման համակարգ (ՊՄՀ): Առաջարկվում է երկու ՊՄՀ, մեկը՝ կույտային տարրավազման ֆիլտրատի համար հանքը փակելուց հետո, իսկ երկրորդը՝ ԴԱԼ-ի ֆիլտրատի համար Հանքի շահագործման ընթացքում և փակումից հետո:

ԲՍԱԳ-ում և ԹԱԴ-ի կառավարման պլանում (Գեոթիմ, 2016c) նշված է, որ եթե մաքրման փորձերը ցույց տան, որ ՊՄՀ չի համապատասխանում արտահոսքի չափանիշներին (MAC II չափանիշներին), ապա օգտագործվելու է կոնվենցիոնալ շարժական ջրի մաքրման ակտիվ համակարգ:

Ջրային ռեսուրսների վրա հանքարդյունաբերության ունեցած ազդեցությունները մեղմելու միջոցներն հուսալի դարձնելու համար փորձագիտական խումբը եզրակացությանը կից հավելվածում առաջարկել է շուրջ 16 մեղմման և անկանխատեսելի դեպքերի համար լրացուցիչ միջոցառումներ, որոնք ներկայացվում են ստորև.

- Օգտագործել ակտիվ մաքրման համակարգ հանքի համար առաջարկվող պասիվ մաքրման համակարգը լրացնելու և /կամ փոխարինելու

համար: Մաքրման գործընթացների և տեխնոլոգիաների ընտրությունը և նախագծումը պետք է հիմնված լինի պատշաճ կերպով նախագծված և կիրառված, նախօրոք փորձարկված լաբորատոր և դաշտային հետազոտությունների վրա հիմնված թեստերի վրա, որոնք ներկայացնում են շահագործման և փակման պայմանների ամբողջականությունը, մտահոգություն առաջացնող քիմիական նյութերը և աղտոտիչների աղբյուրները: Պետք է նախօրոք նախագծվեն և ներկայացվեն լաբորատոր մաշտաբի և դաշտային պիլոտային փորձարկման վստահելի ծրագրեր և նախագծեր:

- Բարելավել ԴԱԼ-ի բնական գրունտային կավային միջնաշերտի նախագծման չափանիշները, հետևյալ կերպ.
 - Ավելացնել միջնաշերտի հաստությունը 30սմ-ից դարձնել առնվազն 60-90սմ:
 - Հատկանշել առավելագույն հիդրավլիկ հաղորդականությունը 10^{-6} - 10^{-7} սմ/վայրկյան:
 - Օգտագործել համապատասխան և մասնագիտացված կիպարար (խցիչ) տեխնիկա (կոմպրեսոր)՝ համապատասխան խտացման մեթոդով և էներգիայով:
 - Ներդնել վստահելի և համապարփակ հիդրավլիկ թեստավորման ծրագիր կառուցապատման որակի հավաստագրման/որակի վերահսկման համար:
- Շահագործման ընթացքում բացահանքերը մշտապես պոմպամղել և չորացնել՝ ջրերն ուղղորդելով դեպի կոնտակտային ջրերի ավազան ԹԱԴ-ի առաջացման և ստորգետնյա ջրերի ներհոսքի կանխարգելման համար:
- Ավելացնել համապատասխան pH չեզոքացման մակարդակ և բուֆերային կարողություն ունեցող հող/ապար ԴԱԼ-ի և բացահանքերի ետլիցքում:
- Բացահանքերի համար անկանխատեսելի դեպքերի համար միջոցներ նախատեսել փակման փուլի համար:
- Անկանխատեսելի դեպքերի համար նախատեսված հետևյալ միջոցներից մեկը կամ մի քանիսը կարող են կիրառվել ԹԱԴ ներծծումը և ստորգետնյա ջրեր ներթափանցումը վերահսկելու և մեղմելու համար.
 - Բացահանքերում տեղադրել անկանխատեսելի դեպքերի համար նախատեսված, համապատասխան պոմպամղման համակարգ ունեցող պարզարաններ և ուղղորդել ստացված ֆիլտրատը ԹԱԴ մաքրման համակարգ՝ պոտենցիալ ԹԱԴ-ի ներծծումը և ներթափանցումը դեպի ստորգետնյա ջրեր վերահսկելու համար:
 - Տեղադրել պերիմետրի երկայնքով և/կամ բացահանքերից ներքև գտնվող տարածքում արտակարգ դեպքերի համար նախատեսված՝ ջրերը դուրս հանելու հորեր և ուղղորդել հանված ստորգետնյա

ջրերը դեպի ԹԱԴ մաքրման համակարգ՝ պոտենցիալ ԹԱԴ-ի ներհոսքը դեպի ստորգետնյա ջրերի շլեյֆ վերահսկելու համար:

- Վերազնահատել ԹԱԴ-ի մաքրման համակարգի և ավազանների տարողունակությունը՝ բացահանքերից չնախատեսված դեպքերում պոմպամղված ջրերը տեղավորելու համար:

Անկանխատեսելի դեպքերի համար նախատեսված միջոցներ կոնտակտային ջրերի ավազանի և շրջանցման համակարգերի համար.

- Կոնտակտային ջրերի ավազանների ներկայիս դիզայնը վերջոյա կողեր է ներառում, որոնք նախագծված են 100-տարվա կտրվածքով շուրջօրյա հեղեղներին (24-ժամյա) դիմակայելու համար՝ Միջազգային Ֆինանսական կորպորացիայի (IFC) պահանջներին համապատասխան: Այդուհանդերձ, հաշվի առնելով կլիմայական փոփոխություններով պայմանավորված անորոշության բարձր աստիճանը, Ծրագրի տվյալները և մոդելները, ինչպես նաև սեյսմիկ ռիսկերը՝ խորհուրդ է տրվում, որպես անկանխատեսելի հանգամանքների մեղմման միջոց, բարձրացնել կոնտակտային ավազանների և շրջանցման համակարգերի չափերը և տարողունակությունը, և նախագծել դրանք 500-տարվա կտրվածքով շուրջօրյա հեղեղներին (24-ժամյա) դիմակայելու համար (ինչպես առաջարկվել է Նևադայի շրջակա միջավայրի պաշտպանության և վերահսկման բաժնի կողմից <https://ndep.nv.gov/land/mining/closure/guidance-policies-and-applications>):
- Հատուկ նախագծված էվապոտրանսպիրացիոն ծածկ տեղադրել Էրատո բացահանքի վրա:
- Լցափակել և ծածկել Արշակ բացահանքը՝ սեզոնային լճի ջրերի առաջացումը և ներծծումը մեղմելու համար:
- Նախագծել և կիրառել բացահանքերի և ԴԱԼ-ի ծածկերի ստուգման ռեժիմ և տեխնիկական սպասարկման ծրագիր:
- Կիրառել ստորգետնյա ջրերի մոնիթորինգի հուսալի ծրագիր հանքի ենթակառուցվածքների տարածքում անհրաժեշտ պատասխան գործողությունների և ստորգետնյա ջրերի վերականգնման միջոցների արագ արձագանքման և իրականացման համար:

Վարույթն իրականացնող մարմինը, ղեկավարվելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված իր իրավասությունների շրջանակներում, նախաքննության ընթացքում սույն քրեական գործի օրինական, հիմնավորված և արդարացի լուծման համար նշանակություն ունեցող

հանգամանքները բացահայտելու նպատակով հավաքել, ստուգել և գնահատել է գործով ձեռք բերված ապացույցները: Յուրաքանչյուր ապացույց ենթակա է գնահատման՝ վերաբերելիության, թույլատրելիության, իսկ ամբողջ ապացույցներն իրենց համակցությամբ՝ գործի լուծման համար բավարարության տեսանկյունից: ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի համաձայն՝ քննիչը պացույցները գնահատում իր ներքին համոզմամբ: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը 22.12.2011թ. նախադեպային որոշմամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Ներքին համոզմունքը, որպես ապացույցների գնահատման արդյունք, բնութագրվում է օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոնների անխզելի կապով. այն, մի կողմից, պետք է բխի հետազոտվող ապացույցների բավարար համակցությունից և հիմնվի դրանց վրա, իսկ մյուս կողմից, անկողմնակալ դիտորդի մոտ պետք է առաջացնի այն վստահությունը, որ ապացույցները հետազոտվել են արդարության բոլոր պահանջների պահպանմամբ: Ապացույցները, որոնք հավաքվել և ստուգվել են օրենքին համապատասխան, կազմում են ներքին համոզմունքի այն օբյեկտիվ հիմքը, որն իր դրսևորումն է գտնում ընդունվող որոշումներում: Թեպետ ապացույցների գնահատումը կատարվում է ներքին համոզման հիման վրա, այն չի կարող լինել կամայական: Դրա հիմքում պետք է դրված լինի գործի բոլոր հանգամանքների լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննությունը:» Սույն քրեական գործով համալիր փորձաքննության եզրակացությունը հանդիսանում է ապացույց, ինչը գնահատվել է վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից նախաքննության ընթացքում ձեռք բերված այլ փաստական տվյալների համակցության մեջ: Քննության ընթացքում համալիր փորձաքննության եզրակացությանունը չի հերքվել քրեական գործով ձեռք բերված այլ ապացույցներով, հետևաբար՝ վարույթն իրականացնող մարմնի հետևությունները բխում են վերը նշված փորձաքննության և գործով ձեռք բերված այլ փաստական տվյալների՝ իրենց համակցության մեջ գնահատման արդյունքներից:

Այսպիսով, վերլուծելով և գնահատելով քրեական գործով ձեռք բերված ապացույցները, վարույթն իրականացնող մարմինը գտնում է, որ բացակայում են «Լիդիան Արմենիա» ՓԲ ընկերության կողմից Ամուլսարի ոսկեբեր քվարցիտների հանքավայրի շահագործման հետ կապված՝ շրջակա միջավայրի աղտոտման մասին տեղեկություններ ՀՀ բնապահպանության նախարարության պաշտոնատար անձանց կողմից դիտավորությամբ թաքցնելու համար քրեական հետապնդման հարուցման հիմքերը:

ՀՀ քննչական կոմիտեի ՀԿԳ քննության

գլխավոր վարչություն

